
Trianonról száz év után, sokféle nézőpontból

Trianon századik évfordulója alkalmából megannyi konferenciát, előadást, megemlékezést rendeztek, és számos új kiadvány is napvilágot látott. Ezek közül az új kutatási eredmények közül azonban csekély a valamely világnyelven megjelent kötetek száma. A Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának Történelmi Intézete Trianon 1920–2020 című könyve azonban a hazai és külföldi szerzők angol és német nyelvű tanulmányai segítségével a nemzetközi olvasóközönség számára ismerteti új kutatási eredményeket.

Barta Róbert előszavából kiderül, hogy a kötet alapját egy nemzetközi konferencia adta, amit azonban a Covid-19 második hulláma megghiúsított. Kiemelt figyelmet fordítottak a szerkesztők a fiatal kutatók eredményeinek bemutatására. Az előszóban rövid összefoglalása is olvasható az egyes írásoknak és a kötet elkészültét segítőknak köszönetnyilvánítására is sor került.

Manfred Jatzlauk a Rostocki Egyetem kutatójának német nyelvű tanulmányával – „Németország és az 1919-es versailles-i béke” – kezdődik a kötet. A szerző az első világháború alatti német békekötéseket is számba veszi, s alaposan ismerteti az 1918-as fegyverletétel utáni hetek eseményeit és a győztes hatalmak vezetőinek Németországgal kapcsolatos elképzeléseit. Tanulmánya végén pedig a béke német belpolitikára gyakorolt hatását elemezte.

A finnországi Jyväskylä egyetemének ismert történésze, *Annsi Halmesvirta* tanulmányában Finnország és Magyarország két világháború közti történelmét hasonlítja össze. Erre az elemzésre már a kortársak is tettek kísérletet és a későbbiekben több szerző is közlétt hasonló tárgyú írást. A két ország egyaránt szövetségesek nélkül kezdte meg az 1920-as éveket. Azonos volt a két ország politikai

irányzata, de például a középosztály Finnországban vagyonosabb és népesebb volt a magyarnál. Szoros együttműködés volt a két ország között a finnugor kutatások és a felsőoktatás területén. Utóbbi területen egyértelműen fejlettebb volt Finnország, amit a szerző több adat alapján sikeresen támaszt alá.

Mathey Éva a Debreceni Egyetem kutatója a magyar revíziós törekvések amerikai fogadtatását mutatja be írásában. A magyar revízió amerikai támogatását Woodrow Wilson első világháború végi, az Osztrák-Magyar Monarchia különbékéjét célul kitűző politikájára és terveire alapozták. Az USA különleges státuszát segítette Magyarországon az is, hogy 1921-ben különbékét kötött a két ország. Amíg Magyarországon a budapesti George Washington-szobornál július 4-i ünnepeket rendeztek, New Yorkban 1928-ban Kossuth Lajosnak emeltek szobrot és revíziós zarándoklat keretében érkeztek magyarok az avató ünnepségekre.

Barta Róbert, a kötet egyik szerkesztője és a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének vezetője tanulmányában Carlile Aylmer Macartney angol történész Trianonhoz való viszonyáról írt tanulmányt. Az angol történész munkássága nagyban meghatározta a Magyarországról kialakult képet, mivel műveit évtizedeken át az angolszász világban tankönyvként is használták. A szerző Macartney pályafutásának és könyveinek vázlatos bemutatását követően tér át Trianon értelmezésére. Az angol történész pillanatnyi szükségnek látta az 1867-es kiegyezést, amely magában hordozta az alternatíva hiány miatt a nemzetiségi kérdés rendezetlenségét. Horthy Miklóssal rokonszenvezett, de a revízió miatt a német közeledés alternatíváit nem tartotta realitásnak.

Krzysztof Kania a Toruń-i Nikolausz Kopernikusz Egyetem kutatója az 1919-1921 közötti lengyel nemzetközi törekvésekről írt tanulmányt. A szerző több esetben a jelzett korszakhatáron túlmutat, hogy bemutassa az egyes országok felé tett lépések hosszú távú következményeit. A lengyelek élvezték az Egyesült Királyság és Franciaország vezetőinek támogatását az önálló ország (újra-)szervezésében. Józef Piłsudski önálló Ukrajna, Fehéroroszország és Litvánia létrehozására törekedett, mely államok szoros szövetségesei lettek

volna Lengyelországnak. Bár a lengyel vezető céljai nem teljesültek minden téren, gyakorlatilag 1921-re sikerült a megállapodások, békeszerződések segítségével a második világháborúig biztosítani a modernkori lengyel állam helyét Európában.

A kötet második egysége Trianon magyar belpolitikai, társadalmi következményeiről szól. A fejezet első tanulmányában *Kerepeszki Róbert* az első világháború előtti és utáni budapesti devianciákról írt. A normasértő magatartás definiálását követően egy látványos vonaldiagrammal kimutatja a szerző, hogy az első világháború alatt megugrott a budapesti bűncselekmények száma, túlnyomórészt a vagyoni elleni bűnesetek. A világháborút követően a mentális problémákkal küzdő páciensek kezelése is nehézségekbe ütközött az elvesztett kórházak miatt. Az 1920-as évek elején újra növekvő számú bűnözés azonban nem kizárólag a háborús vereségnek tudható be, ugyanakkor a sajtó, a bűnözők és a bűnüldöző szervek professzionalizálódása növelte a bűnügyek hírértékét, a bűnügyek és a bűnfelderítés repertoárját.

Veszprémy László Bernát a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem kutatója a baranyai és nyugat-magyarországi fehérterror eseményeit mutatja be írásában. A historiográfiai áttekintés nyomán kiderül, hogy a téma eddigi legkomplexebb elemzését olvashatjuk. Pécs szerb megszállása után, a magyar haderő bevonulásával megnőtt a bebörtönzöttek száma és emelkedett az utcai erőszak aránya. A baranyai eseményeket követően a Nyugat-Magyarországon történt atrocitásokról olvashatunk, ahol a fosztogatás mértéke több millió koronára rúgott. A tanulmányból kiderül, hogy a fehérterror áldozatai bármilyen vallási felekezetből, anyanyelvű közösségből, vagy társadalmi rétegből is kikerülhettek, az erőszak nem válogatott.

Kinga Czechowska a lengyel Nemzeti Emlékezet Intézetének munkatársa az első világháborút követően újrászerveződő Lengyelország zsidóságáról írt tanulmányt. A lengyel történelemben hagyománya volt a zsidóság részvételének a függetlenségi mozgalmakban. Bár voltak antiszemita félelmek a lengyel társadalomban a világháború alatt, Piłsudski partnerként és a nemzet részének tekintette a zsidóságot. Az 1919-es pogromok azonban a zsidóság félelmeit erősítették és Lengyelországgal szembeni kritikusan hangokat indukáltak

a győztes hatalmak részéről. Ezek kivizsgálására nemzetközi vizsgálóbizottságok alakultak és jelentéseik enyhítették a lengyel antiszemizmussal szembeni nyugati félelmeket.

A kötetben egy egyháztörténeti, térképészeti és néprajzi témájú fejezet követi a belpolitikai vonatkozásokat. *Hörcsik Richárd* írásában Trianont a református egyház szempontjából elemzi. A területi veszteségek miatt gyakorlatilag felére esett a református plébániák száma, egymillió hívő került határokon túlra, de az egyházi megújulási folyamatot is megtörte a békeszerződés. A szerző területi, lélekszámra vonatkozó és református oktatásügyi adatokkal látványosan illusztrálja a veszteség mértékét. A zsinatok a korabeli források szerint az együttműködésre és az összefogásra törekedtek. A szerző további alfejezetekben részletesen feltárja és elemzi az egyes elcsatolt országrészekben a református egyház helyzetét.

A következő tanulmányban a holland egyházak és Trianon viszonyát vizsgálja *Mararten J. Aalders*, aki a hollandiai Kampden teológiai egyetemének kutatója. A Monarchia összeomlásának vázlatos áttekintése után a szerző érinti a holland kormányzat reakcióját is. A magyar protestáns közösség részéről érkezett ugyanis egy Hollandiában nagy visszhangot kiváltott távirat, amiben Magyarország szétszakításának megakadályozását kérték. A tanulmány forrásközlést is tartalmaz, ugyanis angolul olvasható hosszabb részlet a holland protestáns egyházak közös manifesztumából. A tanulmányból kirajzolódik, hogy Géza Antal nem véletlenül írta 1921-ben, hogy a holland protestánsok közbenjárásával kerülhetett be a trianoni békébe a hitélet védelme az elcsatolt területeken.

Keményfi Róbert a Párizs környéki békeknek a magyar térképészetre gyakorolt hatásait és következményeit ismerteti. A magyar térképészet szerepét a trianoni békekonferencián az ún. Vörös Térkép révén ismeri a nagyközönség. Azonban a szakma publikációinak címein, a témák megközelítésén egészen 1947-ig érezni lehetett a tagadást, elutasítást. A térképészetet Teleki Pál személyén keresztül a politika is felkarolta, s a két világháború között kiemelt tudományterületnek számított. A tanulmány fényképekkel, térképekkel gazdagon illusztrált és Teleki Pálról külön szövegdobozt is tartalmaz.

Tömöri Szilvia „Trianon kézzel fogható öröksége” címmel írt angol nyelvű tanulmányt a békeszerződés néprajzi vonatkozásairól. Már a két világháború között megjelent a plakátokon, szőtteseken, képeken a történeti Magyarország, gyakran kiegészítve egyházi szimbólumokkal. A szerző gazdagon illusztrálta írását a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban látható revíziós tárgyak fényképeivel. A két világháború között a magyar polgárok ezeket a termékeket önkifejezésük részeként vásárolták.

A kötet utolsó fejezete a gyermekvédelemmel és a Trianon utáni humanitárius akciókkal foglalkozik. *Bozzay Réka* német nyelvű tanulmányában a debreceni gyermekmentés emlékezetéről ír. A háború utáni debreceni gyermekmentésben a Tisza István Egyetem oktatói kiemelkedő szerepet játszottak, ezért később többen is díszdoktori címben részesültek. A tanulmány hosszú részleteket közöl egyetemi forrásokból. A hollandiai gyermekmentő akcióért a holland királynőről utcát is el akartak nevezni.

Pusztai Gábor a hollandiai gyermekutaztatásról írt német nyelven. A szerző alaposan ismerteti az első világháború utáni pár év holland–magyar kapcsolatait és a Magyarországról Hollandiában kialakult képet. A gyermekutaztatással a holland társadalom kifejezte a magyarok iránti szimpátiáját és a legvédtelenebb tagjainak biztosított rövid időre kiutat a zűrzavaros helyzetből. Frans Schneiders holland újságíró Magyarországgal kapcsolatos tudósításairól is olvashatunk a tanulmányban.

Réthelyi Orsolya a belga és holland gyermekmentő vonatokról és a magyar revízió helyi percepciójáról írt kiváló tanulmányt. A gyermekutaztatás miatt kialakult az igény kétnyelvű kiadványokra, tananyagokra, amelyek között már találunk revizionista alkotásokat is. A szerző nyelvkönyvek, művészeti alkotások, zenei, történeti munkák és irodalomtörténeti művek példáján keresztül mutatja be – gazdagon illusztrálva –, hogy a magyar revízió támogatására valódi igény mutatkozott a belga és a holland társadalomban. Ehhez pedig megfelelő alapot jelentett az, hogy ideiglenesen magyar gyermeket fogadtak be, ami megteremtette az érdeklődést Magyarország későbbi sorsával kapcsolatban is.

A kötet igényes, szép kialakítású, több esetben színes fényképekkel, ábrákkal illusztrált. Méltán érdemes volt a keményborítós kialakítás, mivel a tartalom a hazai és nemzetközi kutatások fontos, új eredményeit prezentálja. A kötet szerkesztőinek célja sikeres volt, vagyis a 2010-es évek újabb kutatási irányait, módszereit alkalmazó tanulmányokkal valóban új, frissebb nézőpontokból olvashatunk Trianon tragédiájáról, következményeiről. A német és angol nyelvű tanulmányok segítségével a nemzetközi olvasóközönséghez még gyorsabban eljuthatnak a magyar szerzők kutatási eredményei, a külföldi szerzők írásaival pedig a magyar történelem külföldi értelmezésébe, recepciójába is betekintést nyerhetünk. Bízom benne, hogy a kötet pozitív visszhangra lel a Trianon iránt tudományos igényességgel érdeklődő, a magyar történelem új kutatási eredményeire kíváncsi olvasók körében.

Trianon 1920–2020. Some Aspects of the Hungarian Peace Treaty of 1920. (Trianon 1920–2020. Az 1920-as magyar békeszerződés néhány aspektusa.) *Róbert Barta* – Róbert Kereszteszki – Krzysztof Kania (szerk.), Ádám Novák együttműködésével. Debreceni Universitas Nonprofit Közhasznú Kft. – University of Debrecen, Faculty of Arts and Humanities, Department of History, 2021. 254 o.

Máté Zsolt

E számunk szerzői

Andrékó Tamás Dániel történelem–orosz szakos egyetemi hallgató, DE
Ifj. Barta János az MTA doktora, professor emeritus, DE Történelmi Intézet
Berecz Gábor történelem–orosz szakos egyetemi hallgató, DE
Bodnár-Király Tibor PhD, tudományos kutató, NKE EJKK – Molnár Tamás
Kutatóintézet
Ivancsó István PhD tanszékvezető főiskolai tanár, Szent Atanáz Görögkatoli-
kus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza
Kiss Márton PhD-hallgató, PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola
Kiss Viktória PhD-hallgató, DE Történelmi Intézet
Madarász Imre CSc. habil. egyetemi docens, DE Olasz Tanszék
Máté Zsolt PhD-hallgató, PTE Interdiszciplináris Doktori Iskola
Peterecz Zoltán PhD egyetemi docens, EKE
Reszler Gábor PhD ny. főiskolai tanár, NYE
Semsey Enikő KRE BTK, Történelem MA, független kutató
Szemán Réka angol–latin osztatlan tanári szakos egyetemi hallgató, DE Tör-
ténelmi Intézet
Virág T. László irodalomtörténész, műfordító, Trier, Németország

(*Rövidítések:* DE: Debreceni Egyetem; EKE: Eszterházy Károly Egyetem, Eger; ELTE
BTK: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar; KRE BTK: Ká-
roli Gáspár Református Egyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar;
NKE EJKK: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont;
NYE: Nyíregyházi Egyetem; PTE BTK: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudomá-
nyai Kar)

Felhívás

*Kérjük szerzőinket, hogy négyévesnél régebbi anyagot ne válasszanak ki ismerte-
tésre! Elvárjuk, hogy a recenziók szerzői mindenkor a szakma erkölcsi normáinak
megfelelően dolgozzanak, és írásuk benyújtásával egyúttal vállaljanak felelősséget
a hatályos szerzői jogszabályok megtartásáért! Másodközlésre, kérjük, ne küldjenek
a KLIÓ-ba ismertetéseket! Várjuk korábbi és újabb szerzők ismertető írásait!*

A KLIÓ Alapítvány kuratóriuma és a szerkesztőség